

Takács Attila Géza dandártábornok:

A POSZTMODERN HÁBORÚK JELLEMZŐI

ÖSSZEFOGLALÓ: *A hidegháború végétől napjainkig jelentős társadalmi, gazdasági és technológiai változások mentek végbe, amelyek hatással voltak a fegyveres konfliktusokra, a katonai erőszak alkalmazására. Az új évszázadban megkezdődött a regionális hatalmi viszonyok átrendeződése. A hadviselő felek katonai képességeinek jelentős különbségei aszimmetrikus fegyveres összecsapásokat eredményeztek. A posztmodern háborúk időszakában eddig nem alkalmazott (tapasztalt), különböző generációs katonai képességek kombinációi jelentek meg, kialakítva a hadviselés hibrid módszerét. Megjelentek és gyakran dominálnak a nem állami szereplők a háború színpadán. A posztmodern háború jellemzői alapvetően megváltoztak a múlthoz képest, és tovább folytatódik az átalakulás. A szerző tanulmányában azt vizsgálja, hogy a háborúk és katonai konfliktusok milyen jellemzőkkel bírnak a posztmodern időszakban.*

KULCSSZAVAK: *posztmodern háború, nem állami szereplők, iszlám állam, kritikus infrastruktúra, információs technológia, atomhatalom, kibertér*

BEVEZETÉS

A hidegháború végétől napjainkig lezajlott változások hatással voltak a kor fegyveres konfliktusaira, (clausewitz-i értelemben) az erőszak alkalmazására. A hidegháború végén csak egy globális képességekkel bíró hatalom maradt, az új évszázadban azonban megkezdődött a regionális hatalmi viszonyok átrendeződése. A mai multipoláris világrendben egyre inkább újra két pólus erősödése figyelhető meg: az USA és az EU hagyományos szövetsége, valamint Kína és az Orosz Föderáció együttműködése mutat globális képességeket.

A fegyverkezés nem szűnt meg, hanem átalakult, és a hagyományos tömegpusztító fegyvereket is magában foglaló arzenál fejlesztése mellett az új technikai vívmányok tovább bővítették a hadviselés eszköztárát. A felgyorsult és rendkívül költséges fejlesztéseket nem mindenki tudta lekövetni, így a fegyverek és hadviselési módszerek több generációja egy időben jelenik meg az utóbbi időszak fegyveres összecsapásaiban. A hadviselő felek társadalmi és gazdasági különbségeinek okán jelentős aszimmetria jellemzi a fegyveres összecsapásokat.

A globalizáció hatása társadalmi változásokat eredményezett. Az információs technológia és a média közvetlen hatást gyakorolt a társadalomra, ezen keresztül a politikára, amelynek eszköztárában a háború is megtalálható. Az erőszak alkalmazása a hagyományos fizikai tér mellett megjelent a *kibertérben is*, amely új dimenziókat nyitott meg a válságok és konfliktusok lefolyásában, valamint azok kezelésében. A technológiai fejlődés révén létrejött új harceszközök és képességek tovább gazdagították a politika „fegyvertárát” a hadviselési módszerek tekintetében. Az utóbbi évek posztmodern háborúiban eddig nem alkalmazott (tapasztalt) különböző generációs katonai képességek kombinációi jelentek meg, kialakítva a hadviselés hibrid módszerét.

A globalizáció hatása azonban kihatott a konfliktusok szereplőire is. A modern háborúkat a (nemzet) államok vívták, kisebb-nagyobb (érdek)csoportokba, szövetségekbe

tömörülve. Ma azonban nem kizárólagosan csak az állami, hanem a nem állami szereplők is megjelentek a háború színpadán. A nemzetközi szervezetek egyre inkább jelen vannak a hadszíntereken, még a legintenzívebb harcok időszakában sem függesztik fel a közvetlen jelenlétüket azért, hogy minél hamarabb a tüzszünet, a béke és a konszolidáció irányába tudják terelni a folyamatokat. Vannak olyan civil (nem kormányzati) szervezetek, amelyek a krízis megoldásában vállalnak szerepet, míg mások valamely érdekcsoport akaratát érvényesítik a hadszíntéren, ami nem szokatlan jelenség, csupán a részvételi arányok térnek el a korábbiakhoz képest. Hadviselő félként azonban csak a legutóbbi időszakban találkozhattunk nem állami szereplővel. Az Iszlám Államot (Islamic State in Iraq and Syria – ISIS)¹ ugyan nemzetközileg terrorszervezetnek minősítették, de mégsem tekinthető² igazán annak, hiszen földrajzilag jól beazonosítható területekkel is rendelkezik, meghatározott állami feladatokat lát el és saját infrastruktúrája is van. Az arab tavasz, azaz a muszlim népek felvilágosodási forradalmi hulláma, valamint az elavult kormányzati rendszerek sorozatos, politikai és gazdasági összeomlása révén keletkezett káosz is hozzájárult az új típusú hadviselési formák kialakulásához.

A világban zajló demográfiai folyamatok a Föld egyes térségeiben túlnépesedéshez vezettek, míg máshol az előregedő társadalmak váltak jellemzővé. Kína, India és a muszlim országok számára vált égető problémává a demográfiai növekedés. Ez azonnal területi problémát és ezzel együtt járó feszültséget generál. Kína területén mintegy 800 millióval több ember él, mint annak az eltartóképessége. India népessége pillanatnyilag 58 millió fövel kevesebb,³ mint Kínáé, viszont intenzívebben növekszik, és az előrejelzések⁴ szerint a közeljövő legnépesebb országa lesz. A muszlim országokban a legmagasabb a népességnövekedés, 2013-ban a Föld népességének a 23%-át⁵ tették ki, és a leggyorsabban növekszik. A következő demográfiai robbanás Afrikában várható, Nigéria lakossága 2050-re meghaladhatja a 400 millió főt, ezzel az USA-t megelőzve a világ harmadik legnépesebb országa⁶ lesz India és Kína után. A népességnövekedésben a legnagyobb kihívás, hogy az országok többségében nem, vagy nem megfelelő módon kezelik ezt a problémát, így ennek a folyamatnak a következményei kiszámíthatatlanok és a spontaneitás kockázatát növelve, az arab tavaszhoz hasonló társadalmi reagálást válthat ki. Tovább növeli a problémát a gazdasági javak (GDP) és a népesség egyenlőtlen eloszlása. Az USA és a nyugat-európai országok rendelkeznek a világgazdaság⁷ 33,1%-a felett úgy, hogy a teljes népesség kevesebb mint 7%-át⁸ teszik ki.

¹ Az Islamic State in Iraq and Syria (ISIS) jelentése: Iraki és Szíriai Iszlám Állam, korábban Levantei és Iraki Iszlám Államként nevezték (ISIL).

² Audrey Kurth Cronin: ISIS Is Not a Terrorist Group. <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/isis-not-terrorist-group> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 11.)

³ A pillanatnyi állapot szerint, a World Population Data Sheet 2015 adatai alapján. http://www.prb.org/pdf15/2015-world-population-data-sheet_eng.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 01. 11.)

⁴ A The Economist című hírportálon, az ENSZ adataira (<http://esa.un.org/unpd/wpp/>) támaszkodva megjelent, Global Population Forecast című cikk szerint. <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2015/08/daily-chart-growth-areas> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 02.)

⁵ Drew Desilver: World's Muslim population more widespread than you might think. <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2013/06/07/worlds-muslim-population-more-widespread-than-you-might-think/> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 01.)

⁶ The Economist, uo.

⁷ A GDP Share of World Total (PPP) Data for All Countries adatai szerint. http://www.economywatch.com/economic-statistics/economic-indicators/GDP_Share_of_World_Total_PPP/ (Letöltés időpontja: 2016. 01. 11.)

⁸ World Population Data Sheet 2015, uo.

A BRIC⁹-országok fellendülése miatt visszaesett ugyan a nyugati világ részesedési aránya, de a gazdasági erő megoszlása így is aránytalan.

A fenti tendenciák által generált nagy léptékű hatások egy teljesen új hadviselési korszakot eredményeztek. A magyar kutatások egy évtizede foglalkoznak intenzíven a korszerű háború¹⁰ kérdéseivel, azonban eddig elsősorban a modern hadviselés eljárásai képezték a vizsgálatok tárgyát. Az utóbbi években már megjelentek új szemléletű munkák, amelyek az aszimmetrikus hadviselést és a hibrid háborúkat helyezték a vizsgálatok¹¹ központjába. E kutatásokhoz kapcsolódik jelen tanulmányom.

MI VÁLTOZOTT A POSZTMODERN HÁBORÚKBAN?

A jelenkori háborúk komplexitása¹² miatt nehéz megállapítani és kategorizálni, hogy az események mikor lépik át a háborús küszöböt, illetve egy belső polgárháború mikortól tekinthető államok közötti konfliktusnak. A háború politikai és katonai céljai is megváltozhatnak egy elhúzódó konfliktus során, melynek eredményeképpen a háború résztvevői menet közben megváltozhatnak, ideiglenesen azonos oldalra állnak, majd újra szembefordulnak egymással, mint például Szíria esetében. Tanulmányomban a posztmodern háború fogalmát Szenes Zoltán¹³ és Deák János¹⁴ felfogásában vizsgálom.

Szenes Zoltán vezérezredes az angol Robert Cooper 21. századi tipológiáját alkalmazta korunk háborúira és fegyveres konfliktusaira. E felfogás szerint a posztmodern háborúk a korlátozott célú hadviselésről, humanitárius intervencióról és a béke megerősítéséről szólnak, melyeket korszerű fegyverekkel, megfontolt veszteségokozással és óvatos kimenő (exit) stratégiákkal vívnak. Deák János vezérezredes ehhez hozzáteszi, hogy a posztmodern háborús műveletek egyes szakaszai az erősebb fél számára kontaktus nélküliek is lehetnek, amely már továbbvezethet a hibrid háború fogalmához. Fontos hangsúlyozni a Szenes Zoltán professzor által felállított tézist, mely szerint *nincs tiszta hadviselési forma*, az egyes eseteket nehéz

⁹ Brazília, Oroszország, India és Kína angol nyelvű neveiből, Jim O'Neill (Goldman Sachs Group Inc. vezető gazdasági elemző, UK) által alkotott mozaikszó, a „Financial Times” lexikonja alapján, 2001–2009 között a legnagyobb gazdasági növekedést mutató országok. <http://lexicon.ft.com/Term?term=bric> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 03.)

¹⁰ Lásd Deák János: Napjaink és a jövő háborúja. *Hadtudomány*, 2005/1.; Hajma Lajos: A háborúval kapcsolatos elméletek változásai. *Hadtudomány*, 2005/2.; Bognár Károly: Néhány gondolat a „Napjaink és a jövő háborúja” című cikkhez. *Hadtudomány*, 2005/3.; Bimbó József: A jövő háborúiról. *Hadtudomány*, 2005/3.; Molnár István: A jövő háborújáról és fegyveres konfliktusairól. *Új Honvédségi Szemle*, 2005/9.; Szenes Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején. *Hadtudomány*, 2005/4.

¹¹ Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással. Zrínyi Kiadó, 2013; Porkoláb Imre: A hadviseléssel kapcsolatos elméletek és elvek változása napjaink konfliktusainak tükrében. *Honvédségi Szemle*, 2014/6.; Kajári Ferenc: Hibrid háború Ukrajnában? *Honvédségi Szemle*, 2015/5.; Jobbágy Zoltán: Clausewitz és a kaméleon színe. *Hadtudomány*, 2015. E-szám. http://mhht.eu/hadtudomany/2015/2015_elektronikus/1_JOBAGY_ZOLTAN.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 10.)

¹² Alexander Frank a Complexity, Psychology and Modern War című cikkében leírja, hogy a rendszerek modellezésének tudományos elve szerint a komplexitás akkor jön létre, ha négy alkotóelem kombinációja megvalósul. Ezek az alkotóelemek a következők: adaptability (alkalmazkodóképesség); interconnectedness (egymáshoz kötődés); interdependence (egymástól való függőség); diversity (különbözőség). <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/?id=195012> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 05.)

¹³ Szenes Zoltán: i. m. 21–22.

¹⁴ Deák János: A háború és a hadsereg a 21. században, különös tekintettel a Magyar Honvédség jövőképe. *Hadtudomány*, 2013. E-szám, 48–49. http://mhht.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus_2/2013_e_2_Deak_Janos.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 06.)

elkülöníteni egymástól, hiszen az egyes háborús jellemzők keverednek, átfedik egymást és hatnak egymásra. Megkülönböztetésük csak többségében domináló jellemzők alapján lehetséges. Az elméleti összefüggések vizsgálata előtt bemutatom, hogy milyen fegyveres konfliktusokat vizsgáltam, majd később összegzem, hogy milyen következtetésekre jutottam.

A posztmodern háborúk eseményei

A hidegháború után széthullott Jugoszlávia, Bosznia és Koszovó háborúi már megmutatták, hogy az alkalmazott katonai technológia megváltoztatja a hadviselés összképét. A Szerbia elleni légitámadás célpontja az infrastruktúra elpusztítása, ezáltal a szerb politika és társadalom akaratának megtörése volt, hogy feladja a Koszovó elleni katonai beavatkozást. A Milošević-rezim elleni légi háború egy újabb példa volt arra, hogyan válik egy belső konfliktus államok közötti háborúvá. Más szempontból is példa értékű a Szerbia elleni művelet, hiszen a győzelmet olyan légiháborúval sikerült elérni, amelyet Magyarország területéről támogattak. Itt alkalmazták először az elektromos hálózat bénítására a *grafitbombákat* és többek között a *szegényítetturán-tartalmú lőszereket* is. Az amerikai F-117-es lopakodó vadászbombázó repülőgép lelövése után a pilóta nélküli repülőeszközök használata is előtérbe került.

A témánk szempontjából fontos eseménysorozatnak a terrorizmus ellen vívott háborúk (Afganisztán, Irak) tekinthetők. Jellemzően mindkét esetben nehezen, vagy egyáltalán nem sikerült a nemzetközi közösség felhatalmazását megszerezni. Az USA vezette alkalmi koalíció gyors sikerben reménykedett, de a katonai győzelem megszerzése után mindkét hadszíntéren elhúzódó válság alakult ki. Ráadásul a helyi kormányzati rendszer felszámolása, az állami vezetők eltávolítása megbontotta a helyi erőegyensúlyt is, ami – mint később beigazolódt – jelentős stratégiai hiba volt, megnehezítette a konszolidációt.

A terrorizmus elleni harc, amely immár másfél évtizede a figyelem középpontjában áll, az aszimmetrikus erők összecsapásának a korszakát jelzi. A terrorizmus – a konkrét politikai célokon túlmenően – hatást akar gyakorolni a nemzetközi közvéleményre, a demokratikus rendszerű országok kormányzására.

Az atomfegyverek jelenléte és fejlesztése megakadályozza a globális méretű összecsapást. Nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy korunkban továbbra is kilenc ország rendelkezik atomfegyverrel, és további 30 képes annak kifejlesztésére rövid idő alatt. Az atomfegyverek fejlesztése nem állt meg, napjainkban is folyik. Franciaország és Nagy-Britannia közösen fejlesztik az atomfegyvereiket,¹⁵ Oroszország pedig a hordozóeszközeit modernizálja. Önmagában az atomfegyver létezése egy olyan fenyegetés, amely hatással van a háborút irányító politikára. A nukleáris arzenállal rendelkező országok többsége elfogadja, hogy az atomfegyver bevetése a globális létet kockáztatná; e tény a nagy kiterjedésű hagyományos fegyverekkel vívott háborúk kitörését is minimálisra redukálja, hiszen egy ilyen háborúban a vesztes fél biztosan bevetné. Ebből adódóan korunk háborúiban, még ha azok nagy földrajzi kiterjedésűek is, nem található meg az egybefüggő frontvonal, a hadszíntér struktúrája átalakult a modern háborúhoz képest, a fegyveres küzdelem különböző gócpontokra fókuszál. A jellemzően aszimmetrikus képességű erők összecsapásában *megváltozik a hagyományos hadszíntér*.

¹⁵ Franco-British Defence Co-operation, 8 November 2010, 12., 3.2 pont: Nuclear Treaty. www.parliament.uk/briefing-papers/SN05750.pdf (Letöltés időpontja: 2014. 04. 18.)

A következő konfliktus, ami figyelmet érdemel, a grúz–orosz ötnapos háború. A politikai és gazdasági pánszlávizmus¹⁶ keretében ez a beavatkozás 2008-ban már az orosz hatalom erőpróbájának számított, amelynek tapasztalatai alapján elkezdődött az orosz haderő átalakítása. Beindult a fegyverrendszerek modernizációja, átalakult a vezetési struktúra, lerövidült a parancsnoki láncolat, új felelősségi körzeteket alakítottak ki, felgyorsult a haderő reagálóképessége, nagyszabású gyakorlatokat hajtottak/hajtanak végre. Számos olyan fejlesztés valósult meg, amit a NATO-tagországok csak fontolgatnak. A NATO által 2012-ben létrehozott stratégiai műveleti központ¹⁷ mintájára Moszkvában megépítenek egy hasonló vagy korszerűbb hadászati vezetési pontot. Oroszország részletesen elemzi a háborúk megvívásának módszertani változásait, és gyorsan adaptálja a saját haderejében. Rendre az orosz atomtűőerő képessége figyelmezteti a világot, melyet folyamatosan fejleszt. Láthatóan olyan időpontokra időzíti a fegyveres beavatkozásait, amikor a nyugati világ ereje kifulladt (ukrán válság, részvétel a szíriai háborúban).

Az arab tavasz országaiban nemcsak a belső társadalmi, gazdasági és demográfiai feszültség vezetett a válságsorozathoz, hanem a külső érdekviszonyok változása is befolyásolta az eseményeket. Ez leginkább Szíriában nyilvánul meg, de a többi országban is jellemző. A folyamatokat az is erősítette, hogy a muszlim (muzulmán) vallási szélsőség is teret nyert a polgárháború sújtotta országokban. Az al-Kaida terrorszervezet afganisztáni és pakisztáni bázisairól eljutott azokba az országokba, ahová a korábbi rezsimek megakadályozták bejutását. Megbomlottak azok az állami „diktatórikus” rendszerek, amelyek a viszonylagos nyugalmat és kiszámíthatóságot garantálták. Tunézia, Egyiptom, Líbia, Mali, Szíria válságai esetében számos hasonlóságot lehet felfedezni. A kiindulópont és a végeredmény azonos,¹⁸ függetlenül attól, hogy az események eltérő fordulatokat vettek mindegyik országban. Jelenleg ezek az országok instabil államok.¹⁹

Az ISIS létrejötté az arab tavasz válságsorozat következménye. Az ISIS-re nehezedő nemzetközi nyomás nemcsak gyengíti a terrorszervezetet, hanem erősíti is, mert gazdasági lehetőségei miatt számos országban van jelen, és több helyütt beolvasztja az al-Kaidát.²⁰

A világ szénhidrogén-tartalékának lelőhelyei, valamint a világ kereskedelmi forgalmának a 90%-át áteresztő tengeri útvonalak és átjárók – Gibraltár, Szuezi, Áden, Hormuz – bolygónk leginkább instabil térségei – nem vélelően. Az érdekek és a politikai célok, mint láthatjuk, nem változtak, az energiaforrásokhoz való hozzáférés és a kereskedelmi útvonalakon a szabad mozgás biztosítása egyaránt fontos nemzetközi feladat. További érdekesség, hogy a posztmodern háborúk is erre a térségre koncentrálnak.

¹⁶ Takács Dávid: Küzdelem nélkül nincs győzelem. Méltányosság Politikai Elemző Központ. <http://meltanyossag.hu/content/files/K%C3%BCzdelem%20n%C3%A9lk%C3%BCl%20nincs%20gy%C5%91zelem.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 04.)

¹⁷ Takács Attila: Új (információs) felhő a NATO „csúcán”. Seregszemle, 2014/2., 121.

¹⁸ Az aktuális kormányzatok nem voltak képesek önállóan kezelni a belső társadalmi feszültségeket, és az események csúcspontja után nem sikerült egyik országban sem (ez alól talán Tunézia kivétel) a konszolidáció útjára lépni. A régi kormányzatokkal szemben nem alakult ki olyan ellenzéki politikai egység, amely képes lenne a normál működés irányába vezetni az adott országot.

¹⁹ J. Eli Margolis: Estimating State Instability. <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol.-56-no.-1/pdfs-vol-56.-no.-1/Estimating%20State%20Instability%20-Extracts-Mar12-20Apr12.pdf> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 02.)

²⁰ Galgóczi István: Az Iszlám állam születése. Seregszemle, 2005/1.; Luna Shamieh – Szenes Zoltán: The Rise of Islamic State of Iraq and Syria (ISIS). AARMS, Volume 14, Issue 4/2015; Takács Imre: Az Iszlám Állam terrorszervezet kialakulása, működése és jövőbeni lehetőségei. Honvédségi Szemle, 2015/3., 35.

Az orosz expanziós politika első lépése a Krim félsziget anektálása volt. Mivel a nyugati világ nem reagált határozottan, Oroszország továbblépett Kelet-Ukrajna instabilizálásával. Ez a beavatkozás egy előre eltervezett, kiválóan időzített hibrid háború volt, amely magán viseli a posztmodern háborúk minden jellemzőjét, lemásolva a Líbia elleni NATO-művelet forgatókönyvét.

A szíriai válság, amely egy belső polgárháborúnak indult 2011 márciusában az arab tavasz egy újabb állomásaként, mára már a világ legösszetettebb válságának epicentrumává vált, a NATO közvetlen (török) határánál. Az orosz flotta hadihajói már a kezdetekben felvonultak, egyértelművé téve az érdekviszonyokat, tovább növelve az eskaláció kockázatát. A nemzetközi közösség zavartan állt az események fordulata láttán, nem volt politikai akarat a konfliktus megszüntetésére. A határozott katonai lépéshez szükséges források „nyugaton” kiapadtak, és a szíriai belső konfliktus még összetettebb külső (nemzetközi) érdeklődést hozott a felszínre. A nemzetközi patthelyzet, amely Szíria körül kialakult, teret engedett egy új típusú hadviselő fél létrejöttének, amely eltörölte a katonai erő alkalmazásának állami monopóliumát.

A szíriai komplex válság az alábbi feladatok megoldását igényelné: a polgárháború befejezése, egy belső konszolidáció megkezdése, reagálás az orosz nagyhatalmi státus viszszerzésére irányuló törekvésre; az ISIS legyőzése; a kurd autonómiatörekvések rendezése, további eskaláció megakadályozása, a humanitárius segítségnyújtás hatékonyabbá tétele, valamint az Európába irányuló menekülthullám megállítás.

A felsorolt háborúk közös jellemzője, hogy az adott térségben instabilitást idéztek elő, a beavatkozás eredményeképpen elhúzódó jellegű válság alakult ki, ami a migrációs hatásokat erősíti. A továbbiakban vizsgáljuk meg, hogy ezekben a konfliktusokban milyen tendenciák figyelhetők meg.

Mi változott meg a korábbiakhoz képest?

A háború a társadalmi lét egyik meghatározó aspektusa. A társadalom növekvő mértékben részese a háborúnak. Az első világháború során a lakosság 30%-a esett áldozatul, a második világhégés már a társadalom 60%-át érintette, napjaink háborúi és konfliktusai a lakosság 80%-ára vannak hatással. A jelenkori háborúk a média révén közvetlenül a társadalmak akaratára gyakorolnak hatást. Az információs technológia megváltoztatja a közösségek viselkedését. Az Y- és Z-generációknak már a gondolkodásmódja is más, mint a megelőző korosztályoké. A vallási-kulturális elkülönülés egy országon belül párhuzamos társadalmak kialakulását eredményezi (a gettókba már számos helyen a rendőrök sem mernek bemenni), ami áttérjed a virtuális térre is, kialakulhatnak (párhuzamos) virtuális társadalmi közösségek. Az arab tavasz országaiban a hatalom bukásában közrejátszottak a kibertérben tükröződő társadalmi folyamatok is. A globális népességnövekedés egyre gyorsuló ütemet mutat: 2050-re az előrejelzések szerint már 9,6 milliárd ember fog élni a Földön,²¹ ami jelentős mértékben meghaladhatja az eltartóképességet. A növekvő népesség élelmiszer- és energiaigényének kiszolgálása már most gondot okoz, és érezhetően hozzájárul a konfliktusok kialakulásához. A környezeti hatásokkal együtt a népvándorlások elindulása prognosztizálható. Az egyre inkább városiasodó népesség (ma a világ 50%-a városlakó) a hadviselés célpontjává válik, hiszen a médián és a kibertéren

²¹ A Global Population Forecast című cikk szerint. <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2015/08/daily-chart-growth-areas> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 25.)

(internet) keresztül egyszerre, nagy tömegben elérhetővé vált. A gyorsan kialakuló összecsapások során a válságövezetben marad a polgári lakosság egy része, létrehozva a hadviselés egy újabb szegmensét, a „*Human terrain*”-t, amelyben a fő cél a társadalom tudatának befolyásolása, de az áldozatok akár hadviselővé is válhatnak. (Az amerikai hadseregben alkalmazott Human Terrain System program része a stratégiai és gondolkodásbeli változásnak, amelynek célja, hogy újradefiniálja a hadviselést, és a helyi közösségekkel való intelligens együttműködéssel próbálja kiszűrni és felszámolni a kormányellenes erőket Irakban és Afganisztánban. A HTS keretében antropológusokat rendelnek a katonák mellé, akik segítenek megérteni a speciális helyi viszonyokat, gondolkodásmódot és kommunikációt.²²)

A gazdasági egyenlőtlenségek tovább növekednek, ugyanakkor a nyugati (euroatlanti) hegemonia szerepét az *eurázsiai kontinens* veheti át, Kína, India és Oroszország hármasa válhat a jövő főszereplőjévé. A Sanghaji Együttműködési Szervezet példája mutatja, hogy a biztonságpolitikai integráció folyamatosan bővül gazdasági és katonai területekkel. A közeljövőben több olyan ország is taggá válhat, amely megfigyelőként (India és Pakisztán) már most is jelen van.

A hidegháborút követő globális és regionális katonai erőegyensúly-megbomlás determinálta a versenyhelyzet kialakulását. „Hideg béke”,²³ avagy kimondatlan háború zajlik a világban? A hidegháború után megindult nemzetközi kapcsolatrendeződés megtorpant, mert sem az USA-nak, sem a feltörekvő nagyhatalmaknak nem érdeke Európa megerősödése. Egy egységes Európa globális tényező lehetne, ha Oroszország Nyugat-barát politikát folytatna. A Csendes-óceáni térség feletti kontroll megszerzése miatt az USA kontra Kína érdekkellentét nehezen feloldható, így nem alkothat ellenpólust az EU–orosz szimbiozissal szemben. Mivel az USA hátráltatja az EU megerősödését, ugyanakkor katonai függőséget is teremt, így kimondhatjuk: Oroszország számára csak Kína marad mint stratégiai partner, amellyel ellenpólust alkothat az USA–EU (NATO)-szövetséggel szemben.

A technológiai fejlesztés felgyorsulásával nem mindenki tud lépést tartani, ami a fegyverrendszerek több generációjának az együttes jelenlétét eredményezi a konfliktusokban. Ezek kombinációja a hibrid hadviselést és az aszimmetria állandósulását jelenti. Az infokommunikáció felerősödése átalakítja az egyént és a társadalmat, de a kritikus infrastruktúra működésének alapjává is vált. A csúcstechnológia már mindenki számára elérhető. A kibertér létrehozása egy új hadszíntér dimenzióját nyitotta meg, melynek során a katonai vezetési rendszerek átalakulnak, felgyorsulnak. Ma már alapkövetelmény a valós idejű helyzetkép biztosítása a döntéshozók számára.

Az új évszázadban felértékelődik a média szerepe, az egyszerű katonából „stratégiai tizedes”²⁴ lesz. A változások azonban nem csak a hadviselés pozitív jelenségeire (a döntések egyre inkább alacsonyabb szinten születnek meg a posztmodern hadviselésben) hívják fel a figyelmet, azonnal megjelennek a negatívumok is a médiában. Amennyiben a tv-stábok kamerái előtt a sok ezer katona egyike hibát követ el harc közben, az közvetlen hatást gyakorolhat a társadalomra, adott helyzetben még stratégiai problémát is generálhat. Bármilyen, ami a világot hírértékkel bír, arról néhány perc múlva mindenki értesülhet.

²² Bölcseszék húzzák ki az USA háborúinak méregfogait. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20080707-human-terrain-system.html> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 25.)

²³ Julian-Lindley French: NATO-Russia and the New Cold Peace. <http://lindleyfrench.blogspot.hu/2014/03/nato-russia-and-new-cold-peace.html> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 02.)

²⁴ Charles C. Krulak: The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War. Marina Magazin, January 1999. http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/usmc/strategic_corporal.htm (Letöltés időpontja: 2016. 01. 31.)

A „digitális katona”²⁵ haderőfejlesztési koncepciót egyre inkább felváltja a robottechnológia elterjedése. A robotok alkalmazásával át lehet lépni a társadalmi tűrőhatárt a veszteségek tekintetében, nincs temetés, nincsenek hadirokkantak, amivel szembesül a társadalom. Lehetővé teszi a korlátozott célú háború kiszélesítését korlátlan célú háborúvá. Elkerülhetetlenné vált az űrkutatás katonai célú felhasználása: a kommunikáció, a navigáció, a fegyverrendszerek irányítása a műholdakon keresztül történik. A hadviselésre felhasználható tér korlátlanul bővíthető a világűrben. A precíziós fegyverek egyre nagyobb volumenű alkalmazása csökkenti a járulékos veszteségeket, nagy távolságból lehet csapást mérni a céllistán szereplő objektumokra. A hadszíntéren tartandó szárazföldi haderőnem aránya tovább csökkenthető, a hadszíntér „kiüresedése” tovább folytatódik.

A nem állami szereplők mint hadviselők megjelenése a háborúban egy teljesen új jelenség. Egyre több magánhadsereg, fegyveres magánvállalat (*private military company*), terrorista szervezet van jelen a hadszíntereken. Ezek egy része felhasználható a háborúban, főként olyan esetekben, amikor a politikai korlátokon kell túllépni. Az ukrán válság kezelésében is felvetődött fegyveres magánvállalat bevonása a rendezésbe. A globális nagyvállalatok, pl. olajtársaságok nagyon komoly fegyveres (katonai) képességgel rendelkeznek, amit elsősorban a saját infrastruktúra védelme céljából hoznak létre. A hosszan elhúzódó válságok kezelésében megnövekedhet a nem állami hadviselő fél jelenléte és szerepe.

Mi jellemzi a haderők alkalmazását?

Az eltérő színvonalú technológiák egyszerre vannak jelen a haderőkben, így azok harcászati alkalmazása és kombinációja új harcjeljárások és fogalmak sokaságának a megjelenését eredményezték.

A technológiai fejlődés egyre inkább az élőerő kiváltását célozza meg. A szenzorok tömeges alkalmazása lehetővé teszi a valós idejű *globális felderítés* létrehozását.

Az infokommunikáció fejlődése *globális műveleti vezetésnek* biztosít új technikai eszközöket, amely azt eredményezi, hogy a vezetési pontoknak már nem szükséges a hadszíntéren belül elhelyezkedni.

Az információs hadviselés nem számít újdonságnak, hiszen a háborúk történetében mindig jelen volt valamilyen módon az ellenség félrevezetésének szándéka, a változás egyedül az információs hadviselés dimenziójára vonatkozik. A virtuális tér megjelenése után az információs hadviselés fő színtere áthelyeződött *a fizikai térből a kibertérbe*. A posztmodern háborúk vezetése, a kommunikáció, a felderítés, a fegyverrendszerek irányítása is átlépett ebbe az új dimenzióba.

A precíziós fegyverek jól vizsgáztak a posztmodern háborúkban. A koszovói légi műveletben 400–500 főnyi civil áldozatot követeltek a légcsapások, Líbiában 50–100 fő civil sérülést²⁶ regisztráltak. A tendencia egyértelműen ennek a fegyvertípusnak az előtérbe kerülését és fejlesztését mutatja.

²⁵ A digitális katona a katonai felszerelés és kommunikáció integrációját jelenti az egyes harcos szintjén.

²⁶ An Interim RUSI Campaign Report, September 2011, 5. <https://www.rusi.org/news/ref:N4E7B610E8D672/#.VHTbGd5v9Sk> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 25.)

A technológiai fejlődés lehetővé teszi a nagy távolságból mért csapásokat, a felderítést és a műveleti vezetést, a hadszíntér „kiüresedését”.²⁷ A hadműveleti tempó felgyorsult, Irakban a támadási ütem elérte a napi 200 kilométert. Ilyen viszonyok között lehetetlen és szükségtelen berendezni és fenntartani a klasszikus hadszíntéri struktúrát. Ráadásul a posztmodern háborúban általában nem kerül sor azonos képességű hadviselő felek közötti nagyméretű hagyományos fegyveres konfliktusra, amely igényelhetné a modern háborúk hadszíntér-előkészítését és -berendezését.

A kiüresedett hadszíntér és a komplex műveleti környezet az összhaderőnemi harcászati kötelek alkalmazását követeli meg. A gócjellegű harcászati küzdelem nem igényli nagyméretű kötelek alkalmazását. Ugyanakkor bővül a *különleges műveleti erők* feladatrendszere: kiterjed a helyi kapcsolatépítésre, az ellenállók kiképzésére, bármilyen típusú evakuáció végrehajtására, légcsapás irányítására, fegyverzetátadásra, a kritikus infrastruktúra védelmére, a helyi ellenállás megszervezésére és támogatására. *A különleges műveleti képesség a posztmodern háborúk fő fegyverévé vált.*

A légi és haditengerészeti műveletek sikeresek voltak, de ez nem jelenti azt, hogy egy háborút meg lehet nyerni a szárazföldi csapatok nélkül. Líbia példája kivétel ez alól, hiszen ez esetben egy befejezetlen háborúról van szó.

A globális erők képességei között is jelentős eltérés tapasztalható, a NATO és az orosz erők aszimmetriája figyelhető meg. A NATO légi és haditengerészeti képessége globális viszonylatban meghatározó, azonban a szárazföldi képessége nehezen mozgósítható. Az Orosz Föderáció szárazföldi hadereje jól kiképzett, gyorsan mozgósítható, modernizált és nagy tömegben bevethető. A technológiai fejlettségben nincs jelentős különbség a NATO és az Orosz Föderáció hadereje között.

A „stratégiai tizedes” jelenség,²⁸ a kiüresedett hadszíntér, valamint a gócjellegű küzdelem *felértékelte a harcászati szintű vezetést.* A nagyobb műveleti tempó megköveteli a vezetési szintek közötti információáramlás felgyorsítását. Ehhez a valós idejű harcászati helyzetkép megosztására van szükség az összes vezetési szinten. A háború komplexitása a stratégiai szinten csúcsosodik ki, ezért a katonai törzsek munkájába időszakosan civil szakértőket is be kell vonni.

Összegezve tehát elmondható, hogy megváltozott a háború karakterisztikája. Az új technológiai vívmányokat a hadviselés szolgálatába állították. *Az információs műveleteket kombinálták a különleges műveletekkel, amelyeket hagyományos haderőnemi komponenssel (légierő, szárazföld, haditengerészet) támogattak.* A megváltozott tartalmú összhaderőnemi műveleteket nem katonai jellegű (gazdasági, média-, propaganda- stb.) erők és eszközök alkalmazása segítette. A háború megvívásának ilyen új módszerét figyelhettük meg Líbiában és Ukrajna keleti részén. Meglátásom szerint a posztmodern hadviselés egyre inkább Liddel Hart „Indirect Approach” koncepciójára hasonlít, melynek során addig gyengítik az ellenfelet, amíg az katonailag már képtelen ellenállni.

²⁷ Deák János (2013), 25.

²⁸ Napjaink konfliktusaiban, különösen a gerilla-hadviselés során a korábbiaknál nagyobb szerep jut a kis alegységeknek. Az események helyszínén, civilek között intézkedő – gyakran alacsony rendfokozatú – állomány (a „stratégiai tizedes” – strategic corporal) magatartása és helyes vagy helytelen döntése meghatározó hatással van az eseményekre.

A HADVISELÉS ÚJ MÓDSZERE

A posztmodern háborúk vizsgálatakor azt gondolhatnánk, hogy egy új korszak új elveket is létrehoz, amelyek csak a mi viszonyaink között valósulhatnak meg. Azonban visszatekintve megállapíthatjuk, hogy bizony a történelmi múltunkban számos újnak hitt elv leírása megtalálható. Az indiai Kautilja²⁹ – az indiai király, Csandragupta tanácsadója, a szubkontinens hindu birodalmának egyesítője – időszámításunk előtt 300 évvel már három különböző típusú háborús módszertant fogalmaz meg: *a nyílt fegyveres összecsapást, az álcázott háborút és a titkos háborút*. Ez utóbbi kettő leírása, a technológiai különbségtől eltekintve, megegyezik a hibrid hadviselés eljárásával. Tehát az ipari fejlődés elsősorban a módszertani jellemzők változására gyakorol hatást, és nem az elvekre.

A posztmodern háborúk időszakát a nagyfokú politikai megosztottság jellemzi. Átalakultak a gazdasági erőviszonyok, felborult a katonai erőegyensúly, a globális problémák egyre növekvő mértékben kihatnak az egyes régiókra. A társadalmi lét minden szegmensében érzékelhető a gyorsulási folyamat, a növekvő bizonytalanság, amely felértékelte a biztonság legszélesebben értelmezett fogalmát, ezen belül a katonai biztonságot is.

A katonai erőviszonyok átalakulása hozzájárult új erőcentrumok kialakulásához, és a jövőben újabbak is létrejöhetnek. Az USA a csendes-óceáni térségre koncentrál, főleg a kínai gazdasági expanzió miatt. Figyelemre méltó, hogy India és Kína is modernizálja hadiflottáját, amely a tengeri kereskedelmi útvonalak tekintetében *erőkivetítési képességet* biztosít számukra.

Az európai NATO-szövetségesek elfáradtak az elmúlt 25 év válságkezeléseiben, a védelmi költségvetések visszavágása miatt nem tudták a tervezett ütemben folytatni haderőik modernizációját. Az európai megosztottságot tovább fokozza a brit–francia elkülönülés a katonai együttműködés és képességfejlesztés területén; e két tagország elsősorban Afrika-ra koncentrál. Az EU politikai intézményeiben erős a francia hatás, gazdaságilag viszont Németország dominál. A közép- és kelet-európai térség egyes országai „csalódtak” az EU intézményeiben és inkább az USA-szövetségesi vonalat erősítették, valamint a regionális kooperáció került előtérbe. Nehezen lehet prognosztizálni, hogy mikor lesz európai egység és ezáltal európai globális hatalmi pozíció.

Az orosz expanziós politika felismerte a világban zajló folyamatokat, és hozzákezdett globális hatalmi pozícióinak építéséhez. Gazdaságilag és politikailag jelen van valamennyi európai országban, a társadalmi és politikai megosztottságot igyekszik növelni a jól megtervezett információs műveleteivel.

Változások hadászati szinten

A modern korban előtérbe került az országok önvédelmi képességének a növelése, amely a világhatalmi átrendeződés és a sorozatosan bekövetkező válságok (pl. migráció) hatásának a következménye. A nemzetállamok felismerték a regionálisan és globálisan összekapcsolt kritikus infrastruktúra egymástól való függőségét, az ebből adódó sérülékenységet. Az európai légi irányítás napi 30 000 légi járatot kontrollál; e hatalmas forgalomnak jelentős

²⁹ Roger Boesche: Kautilya's Arthashastra on War and Diplomacy in Ancient India. The Journal of Military History, Volume 67, Number 1, January 2003, 9–37. Az Arthasásztra (Stratégia) című fő művének hat fejezetében összefoglalja a politikai realizmus lényegét. A diplomáciát és a külpolitikát a háború kiterjesztésének tekinti. Gyakran az ázsiai Clausewitzként említik; Csánakja néven is ismert.

gazdasági kihatása van. A navigációs rendszer szintén globális hatással van az állami szereplőkre, az ipari szektorra, a kritikus infrastruktúrára és a lakosságra. Ezen túl biztonsági kockázatot is hordoz, hiszen a katonai alkalmazások alapját is biztosítja. Ahogy De Gaulle tábornok megfogalmazta: *katonai függetlenség nélkül politikai függetlenség sem létezik.*³⁰ Az energiaellátó rendszerek szintén túlmutatnak az európai határokon, mivel jelenős befolyással bírnak a gazdaság és a lakosság energiaigényeire. Mindezek, és számos más tényező hatására, általánosan növekedtek a védelmi célú kiadások is.

A nem állami szereplők egyre nagyobb mértékű megjelenése a hadviselő felek között *megszüntette a jogszerű katonai erő (a legitim erőszak) alkalmazásának* állami monopóliumát, amelyet az 1648-as vesztfáliai békeegyezmény az állami szuverenitás garanciájaként deklarált. Erre a legjobb példa az ISIS elleni háború, de a jövőben „bárki” katonai képességre tehet szert a fegyverkereskedelem, illetve a fegyverek illegális proliferációja révén. A hadászati szintű fenyegetettség elemzése során a nem állami hadviselő szereplőkre sokkal nagyobb figyelmet kell fordítani, mint a múltban, mert akár az állami létet is fenyegethetik. A terrorizmust támogató országok a politikai céljaik elérésére is felhasználják ezeket a szervezeteket.

A posztmodern háborúk magas technológiai színvonala miatt tovább növekedtek a gazdasági terhek. Egy hadviselő fél már képtelen csak a saját erőforrásaira támaszkodva háborút indítani, szüksége van külső forrásokra. Ahogyan a brit Mary Kaldor fogalmazta az új háborúkat vizsgáló írásában: *a hadigazdaság decentralizálódott.*³¹ Az állami hadviselők esetében ez *a koalíciós műveletek preferálásában* nyilvánul meg. A kisebb országok pedig nem képesek egy felgyorsult ütemű háborúhoz szükséges nagy mennyiségű hadianyagot rövid időn belül rendelkezésre bocsátani. Izrael például a 2006-os Hezbollah elleni 34 napos háborújához az USA-ból légi úton szállította a speciális lőszerket és rakétákat. A nem állami hadviselők, mivel általában nem rendelkeznek saját infrastruktúrával, a globálisan és regionálisan kiépített hálózatukon keresztül toboroznak harcosokat, szereznek be fegyvereket és pénzügyi támogatást. A decentralizált hadigazdaság magában hordozza annak a kockázatát, hogy egy hadviselő fél a gazdasági erejét jelentősen meghaladó fegyveres konfliktust is felvállal. Ennek következménye, hogy *egy korlátozott célú háború könnyen regionális háborúvá eszkalálódhat.* Erre példaként Szíria esete szolgál, ahol az Aszad-rezsim 2011 márciusa óta vív háborút. A 22 milliós lakosságból a becslések szerint 13,5 millió fő külső és belső menekültként³² hagyta el lakóhelyét. Az Aszad-rezsim az ország tengerparti sávját képes az ellenőrzése alatt tartani, de az iráni és az orosz katonai és pénzügyi támogatás,³³ valamint közvetve a nyugati nemzetközi koalíció ISIS elleni beavatkozása miatt nem kényszerül a háború mint politikai eszköz feladására.

A komplex fegyverrendszerek irányítása miatt létrehozták a *hálózatközpontú hadviselést*, amely lehetővé teszi a nagy távolságú csapásmérést, az ellenség területének teljes mélységű

³⁰ Alfred R. Uhalt Jr.: De Gaulle: Enigma in the Western Alliance? Air University Review, March–April 1967. (<http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/aureview/1967/mar-apr/uhalt.html>) Az USA berepülő pilótája a magasabb törzstiszti tanfolyamon készítette tanulmányát az USA és az európai szövetségesek viszonyáról, amely megírására Franciaország NATO-ból való kilépése inspirálta.

³¹ Mary Kaldor: In Defence of New Wars. Stability. International Journal of Security and Development. Volume 2, Issue 1. 07 March 2013. <http://www.stabilityjournal.org/articles/10.5334/sta.at/>

³² European Commission, Humanitarian Aid and Civil Protection adatai szerint. http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/syria_en.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 02. 05.)

³³ M. Stott – S. Nakhoul: Syria expects more financial aid from Russia, Iran. Reuters, 24 April 2013. <http://www.reuters.com/article/2013/04/24/us-syria-crisis-economy-idUSBRE93N0QA20130424> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 05.)

pusztítását, ami a végrehajtókban olyan érzetet kelthet, mintha csak egy videójátékot kezelnének. Ez a katonák morális gátjára negatív hatást gyakorol, mivel nem szembesülnek közvetlenül a pusztítás eredményével. A járulékos veszteségek elkerülésének követelménye miatt, továbbá a precíziós fegyverek révén kialakult *a hadviselés hatásalapú megközelítése*. A kritikus célpontok megsemmisítésével meg lehet törni az ellenség akaratát.

Mivel a társadalmi lét minden területét áthatja a virtuális tér használata, adott a lehetőség kiterjeszteni a háborút a kibertérre is. A kommunikációs rendszerek támadása, túlterhelése, az adatszerzés közismert fogalmak. Egyes országok pénzügyi rendszereinek a támadásával több napra kiesik a pénzforgalom, így komoly károkat lehet okozni harci kontaktus nélkül is.

Már mindennapos eseménynek számít *a társadalmi tudat információs műveletekkel való befolyásolása*. Az ukrán válság előkészítéséhez Oroszország igyekezett megszólítani az európai országok különböző társadalmi csoportjait, és a saját politikája mellé állítani őket. A francia választási kampány első körében az orosz támogatottsággal bíró, szélsőjobboldali Marine Le Pen pártja olyan előnyre tett szert, hogy a második körben csak az összes többi párt összefogásával tudták megakadályozni a szélsőjobb hatalomra jutását. Ebből a példából is látható, hogy az aktuálpolitika (migrációellenesség) manipulációjával a társadalom tudatát könnyen kedvezőtlen irányba lehet befolyásolni.

A társadalom nehezen fogadja el a háborús áldozatokat, így a politika a minimális emberi veszteségekre törekszik. Ezt kihasználva a nem állami hadviselési szereplők előszeretettel készítenek olyan videókat, amelyekkel szándékosan átlépi a társadalmi tűrőhatárt. Ebbe a kategóriába sorolható a nyilvános lefejezés, a tömeges kivégzés, vagy éppen a gyermekkatonák és civil áldozatok bemutatása. Ezzel az a cél, hogy érzelmeket keltsenek, a dühöt, az indulatokat felkorbácsolják és az aktuális kormányzat ellen fordítsák, a katonai beavatkozás társadalmi támogatottságát csökkentsék vagy megosszák.

A háború társadalmi elfogadottsága és fenntartása (gazdasági és személyi áldozatváltás) nélkül egyetlen kormányzat sem vívhat tartósan fegyveres konfliktust. Mivel ma már a társadalmi közhangulatot könnyen és gyorsan meg lehet változtatni, így előtérbe került a hadjáratok felgyorsítása és lerövidítése. A gyors beavatkozás eredménye általában egy elhúzódó válság kialakulása, amiből a fegyverkereskedelem húzhat hasznot.

Jelenkorunk egyik legnagyobb konfliktusforrása, a hagyományos gazdasági érdekek mellett, a vallási és identitásbeli elkülönülés tendenciája. Ez többnyire polgárháborúként indul, majd eszkalálódik, de minden esetben valamilyen külső támogatással valósul meg. Koszovó, Abházia, Dél-Oszétia, Kurdisztán, Szíria és még más példákat is lehetne említeni az *identitásháborúra*,³⁴ amely szintén összefüggésbe hozható a társadalmi tudat befolyásolásával, annak szétzilálásával vagy éppen összehangolásával.

A nemzeti érdek gyakran felülírhatja a szövetségi érdeket. Bár egy hadjárat nemzetközi elfogadottsága lényeges szempont a döntés meghozatalakor, de láthattuk a második iraki háborúban, hogy az USA nem rendelkezett ENSZ-felhatalmazással, és a vegyi fegyverek meglétét „igazoló” bizonyítékok is alaptalannak bizonyultak. A Líbia elleni beavatkozás lehetőségét Franciaország – a NATO akaratával szemben – magához ragadta, és csak nemzetközi nyomásgyakorlás után volt hajlandó átengedni a műveleti vezetést a szövetségnek. A politikai szándékot nagyban befolyásolja, hogy egy országnak mire van (katonai) lehetősége és képessége.

³⁴ Michael Lind: The Age of Identity Wars. <http://thesmartset.com/the-age-of-identity-wars/> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 06.)

A tömegpusztító fegyverek nem tűntek el a fegyverraktárakból, az atomfegyver birtoklása globális és regionális elrettentő erővel bír. Jelenleg mintegy 22 300 darab³⁵ atomeszköz van a nukleáris fegyverrel rendelkező nyolc országban. Ezen eszközök modernizálása arra enged következtetni, hogy a jövőben is fennmarad ez a típusú fenyegetés.

A hagyományos haderőnemek és az új képességek kombinációja okozhat még meglepetéseket. A kibertér összekapcsolása a fizikai térrel (szárazföld, légtér, tengerek, űr) teljesen új kontextusba helyezte a háború megvívását. A jelenlegi fejlődési ütem mellett hamarosan a kozmikus térre is kiterjedhet a hadviselés. Ma még ez erősen utópisztikusnak tűnik, de azt sem gondolta volna senki, hogy Líbiában három nap alatt meg tudják szervezni a forradalmat a Facebook alkalmazásával. Amikor az űrkutatás a megfelelő stádiumba jut, és katonai csapásmérésre alkalmas eszközöket képes produkálni, akkor a különleges műveleti katona a lézertükrével a műholdról érkező lézernyalábot fogja a kiválasztott célpontra irányítani. A háború kiterjeszhetősége a kozmikus térre növeli az atomfegyverek bevetésének kockázatát.

Hadműveleti szintű sajátosságok

Az egyes hadműveletekben és válságkezelési műveletekben előtérbe került a *koalíciós partnerekkel végrehajtott beavatkozás*, több esetben nemzetközi legitimáció nélkül. A műveleti részvételbe minél több nemzet bevonása azért szükséges, hogy könnyebben elfogadtassák a beavatkozást, megosszák a gazdasági terheket, csökkentsék a veszteségeket az egyes nemzetek szintjén. A *politikai irányítás* jelenléte ezen a szinten is állandósult, például a céllisták jóváhagyásakor elsődleges beleszólással bírnak. Felügyelik a politikai korlátok betartását, és előkészítik a konszolidációs szakaszt. Egyre gyakrabban fordul elő, hogy a *műveletért felelős parancsnokság a hadszíntéren kívül marad*. Bármekkora is legyen egy hadszíntéri parancsnokság, csak harcászati szintű kompetenciákkal rendelkezik.

A *helyi erők integrálásával* csökkenteni lehet a veszteségeket, és jobban el lehet fogadtatni a helyi társadalommal az idegen katonai jelenlétet. Ennek a vezetési szintnek a hatáskörébe tartozik a helyi politikai, vallási vezetőkkel való kapcsolattartás. A „Key Leader Engagement”³⁶ azt a célt szolgálja, hogy lehetőséget teremtsen a meghatározó vezetők bevonására az együttműködésbe, valamint elősegítse a helyi államigazgatás megszervezését.

A *pusztítási technológia fejlesztése*, a hadfelszerelés folyamatos modernizációjának igénye elsősorban ezen a vezetési szinten jelenik meg. A megoldandó harcászati helyzetek innovatív gondolkodásmódot követelnek, a szükséges felszerelés biztosítása pedig a hadműveleti szintű parancsnokság felelőssége.

A hadviselés új módszere harcászati szinten

A harcászati parancsnokság a hadszíntéren települ, de a jelentéseit valamennyi felettes parancsnokságnak megküldi, így a *harcászati szintű információk nemcsak hadműveleti, hanem stratégiai szinten is megjelennek*. Az információk feldolgozása az adott vezetési szint felelőssége, de bizonyos incidensek a média jelenléte miatt stratégiai jelentőséget is kaphat-

³⁵ Hans Kristensen: Status of World Nuclear Forces. <http://www.nucleardarkness.org/globalnucleararsenal/statusofworldnuclearforces/> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 06.)

³⁶ A katonai vezetők bevonása (Key Leaders Engagement – KLE) a civil-katonai kapcsolatokba egy relatíve új koncepció a multinacionális műveletek vezetésében, amelynek célja a katonai feladatok végrehajtási feltételrendszerének javítása.

nak, adott esetben politikai választ igényelhetnek. Leggyakrabban szakasz-, századméretű harcsoportok alkalmazásra kerül sor. Többnyire zászlóalj szintű kötelékek települnek egy helyen, dandárszintű kötelék együttes alkalmazására ritkán és csak rövid ideig kerül sor.

A *média* nem csak a társadalom tájékoztatási igénye miatt szükséges. Az aszimmetrikus összecsapások során jellemzően folyamatos információs műveletre kerül sor, amellyel a szemben álló fél igyekszik a magasabb technológiai fölényrel rendelkező fél hitelességét aláásni, a helyi társadalom bizalmát lerombolni. Emlékezzünk, hogy Líbiában a Kadhafi-rezsim a NATO-légicsapások után „berendezte” a csapás helyszínét civil áldozatokkal. A harcászati parancsnokoknak minden műveletet fotókkal, videókkal dokumentálniuk kell; ezeket a saját információs kampányukban használhatják fel a hitelesség növelése érdekében. A nyelvi nehézségek miatt a kommunikációt nagyban elősegíti a megfelelő vizuális szemléltetőeszköz használata.

Az új struktúrájú hadszíntereken jellemző a *teljes mélységben, spontán kialakuló harc*. Afganisztánban azt a járművet, amelyik megállásra kényszerült, 30 percen belül támadás érte. A gócjellegű harcok – a földrajzi környezet adottságait kihasználva – folyamatosan változó helyszíneken következtek be. Ez a harcmodor leginkább a *lesállítás, a rajtaütés és a találkozóharc jellemzőit* viseli magán. Ebből adódóan az *elsődleges harcászati cél a mozgásszabadság fenntartása*. Előtérbe került a *közvetlen légi támogatás alkalmazása* a kisméretű kötelékek manőverei során is, valamint felértékelődött a szállító- és harci helikopterek alkalmazása. Szembeötlő a *drónok és szenzorok elterjedése*, amelyeket legtöbbször felderítésre, csapásmérésre és a légi erő költségeiből származó eszközök kiváltására alkalmaznak.

A *helyi erők integrálásakor* a nemzeti sajátosságok megváltoztatják a harcmodort, gyakran *teljesen eltérő hadviselési kultúra* jelenik meg egy vegyes harci köteléken belül. A helyi erők integrációjának az a kockázata, hogy az ellenségnek lehetősége van a saját harcosait bejuttatni a táborokba, és ennek következtében megnövekszik az ún. belső támadásból („green on blue attack”) adódó veszteség. A helyi társadalmi, kulturális, vallási szokások ismerete nélkülözhetetlen, ezek tudatos tiszteletben tartása a túlélés alapja, megkönnyíti a helyi vezetőkkel a kapcsolattartást, illetve hozzájárul a problémák megoldásához, az esetleges feszültségek csökkentéséhez. A *teljes hadszínterre kiterjedő harci fenyegetés* felértékeli a saját erők megóvását, a túlélés biztosítását. A fenyegetésből adódóan nemcsak a lövészkatonáknak kell megfelelő harci kompetenciákkal rendelkezniük, hanem a harctámogató és -kiszolgáló erőknek is. A híradó-, az egészségügyi, a logisztikai katona vagy éppen a tábori lelkész bármikor veszélyes harc helyzetbe kerülhet. Az állandó fenyegetés pszichikai nyomása hosszú időn keresztül nem viselhető el mentális károsodás nélkül.

A technológia fejlődésével párhuzamosan bővül a *harcászati eszközök arzenálja*; az új technika beszerzése, használatbavétele jogi és logisztikai problémákat vet fel. Az új eszközök nélkül azonban nem biztosítható a harcászati körülményekhez való alkalmazkodás, ami a veszteségnövekedés kockázatát rejti magában. Külön kihívást jelent a *jogszabályi megfelelés*, mert az aszimmetrikus ellenség általában jól ismeri a nemzetközi konvenciókat, és rendre kihasználja a katonák automatizmusát vagy morális gátjait.

A *harctevékenységek keveredése, váltakozása* akár egy harci napon belül is megfigyelhető. Számtalanszor előfordult, hogy egy humanitárius akció harci cselekménybe torkollott. Ez a jelenség főleg az intenzív harci műveleteket követő, konszolidációs időszakban figyelhető meg.

A fentiekben leírt kihívások megoldására *nyitott szemléletű, jól felkészült, széles körű felhatalmazással rendelkező parancsnokok szükségesek*, akik képesek a helyzet gyors felismerésére, magas szinten tartják a reagálóképességet, innovatív módon oldják meg a nehézségeket, és képesek gyorsan alkalmazkodni a helyi viszonyokhoz.

A harcászati szintű parancsnoknak ismernie kell:

- a hadszíntér politikai viszonyait;
- a jogi környezetet, a morális-etikai viszonyokat, a kulturális és a vallási szabályokat;
- a társadalom működésének sajátosságait és szemléletét. (Például az afgánok azt mondják, hogy nektek van órátok, nekünk van időnk. Ezzel azt kívánják a számunkra, idegen katonák tudtára adni, hogy tisztában vannak a katonai jelenlét finanszírozási korlátaival és harc nélkül is győzhetnek.);
- a helyi államigazgatás működési rendjét, ha van;
- a saját erők jelenlétének helyi társadalmi megítélését;
- a saját és a szemben álló hadviselő fél képességeit, gyengeségeit, alkalmazási elveit.

A harcászati környezet a *legdinamikusabban változó tényező*, ugyanazt a feladatot nem lehet kétszer ugyanúgy végrehajtani. A hitelességgel, a gyorsasággal, az erődemonstrációval és a technológiai fölényrel folyamatosan fenn kell tartani a kezdeményezést.

ÖSSZEZÉS

A fentiek alapján megállapítható, hogy a háború jellegét és jellemzőit meghatározó tényezők,³⁷ a gazdasági teljesítőképesség, az alkalmazott fegyverrendszerek, a társadalmi fejlettség és államigazgatási berendezkedés, valamint a demográfiai összetevők is jelentős változásokon mentek keresztül az elmúlt 25-30 évben. Valamennyi tényező megváltozásából adódóan tényszerűen elfogadható, hogy a *posztmodern háborúk* politikai és katonai céljai nem módosultak, de a *jellemzői alapvetően megváltoztak* az előzőekhez képest, és tovább folytatódik az átalakulás.

Az *ideológiák háborúját* az új évezredben a kulturális, vallási *identitás* megőrzéséért és fennmaradásáért vívott *háború váltotta fel*. A szuperhatalmi erőegyensúly-viszonyok megváltozása hozta felszínre ezt a látens társadalmi feszültséget, amely formáját tekintve lehet belső polgárháború, vallási szélsőség térnyerése, terrorizmus vagy a regionális hatalmi befolyás megszerzéséért alkalmazott erőszak. Az alkalmazott technológia és a szemben álló erők aszimmetriája olyan mértékben kitágította a műveleti környezet határait,³⁸ hogy a fejlett országokban létrejött a globális felderítés, csapásmérés és műveleti vezetés, így ennek eredője csak a *globális hadszíntér*³⁹ lehet.

Az erőszak alkalmazása kiterjedt a kibertérre, és különböző formában új kombinációs lehetőségekre nyílik lehetőség a hagyományos haderő- és fegyvernemekkel. A posztmodern háború megvívása során a *fizikai és a virtuális tér* eseményei hatással vannak egymásra, összekapcsolódnak, a győzelemhez mindkettőben dominálni kell.

Az *erőszak alkalmazásának állami monopóliuma megszűnt*, a nem állami szereplők hadviselési képessége tehetnek szert, az ellenség beazonosítása nem egyértelmű.

³⁷ Szendy István: Hadelmélet és katonai műveletek. NKE, Budapest, 2014.

³⁸ V. D. Szokolovszkij marsall „Hadászat” című művében bemutatja az atomháború jellemzőit és annak stratégiáját. A hadszíntér fogalmáról így ír: „Eserint a haditevékenység övezetét nem a támadó jellegű tűzfegyverek hatótávolsága határozza meg, hiszen ez szinte korlátlan. Ezt az övezetet csakis a kontinens, illetve a tengeri térség határaitól, valamint a megsemmisítendő hadászati objektumok elhelyezkedési körletétől függően lehet körülhatárolni.” Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1964, 25.

³⁹ Uo. 294. A háború földrajzi jellemzőiről a 294. oldalon így fogalmaz Szokolovszkij: „A háború térbeli kiterjedésének fogalmát a jövőben lényegesen ki kell szélesíteni, mivel a haditevékenységek a világűrre is áttérhetnek.”

A háború erőforrásigénye megnövekedett, aminek következtében aszimmetrikus és hibrid jellemzőket visel magán a küzdelem. A globalizáció következtében a *hadigazdaság decentralizálódott*, ami hozzájárul a válságok elhúzódásához, valamint a saját képességeket jóval meghaladó hadviselés fenntartásához.

A hadszíntér átalakulása megszüntette a frontvonalakat, a harci fenyegetés a mögöttes területekre is kiterjed. A közvetlen harcérintkezés során növekszik a tér a harcoló felek között. A harci műveletek gyors lefolyásúak, dinamikusan változó környezetben zajlanak. Az aszimmetrikus küzdelemben *a társadalom az elsődleges katonai célpont*.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- An Interim RUSI Campaign Report, September 2011, 5. <https://www.rusi.org/news/ref:N4E7B610E8D672/#VHTbGd5v9Sk>
- Bimbó József: *A jövő háborúiról*. Hadtudomány, 2005/3.
- Boesche, Roger: *Kautilya's Arthashastra on War and Diplomacy in Ancient India*. The Journal of Military History, Volume 67, Number 1, January 2003.
- Bognár Károly: *Néhány gondolat a „Napjaink és a jövő háborúja” című cikkhez*. Hadtudomány, 2005/3.
- Bölcsészek húzzák ki az USA háborúinak méregfogait. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20080707-human-terrain-system.html>
- Cronin, Audrey Kurth: *ISIS Is Not a Terrorist Group*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/isis-not-terrorist-group>
- Deák János: *A háború és a hadsereg a 21. században, különös tekintettel a Magyar Honvédség jövőképre*. Hadtudomány, 2013. E-szám. http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus_2/2013_e_2_Deak_Janos.pdf
- Deák János: *Napjaink és a jövő háborúja*. Hadtudomány, 2005/1.
- Desilver, Drew: *World's Muslim population more widespread than you might think*. <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2013/06/07/worlds-muslim-population-more-widespread-than-you-might-think/>
- European Commission, Humanitarian Aid and Civil Protection. http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/syria_en.pdf
- Franco-British Defence Co-operation, 8 November 2010, 12., 3.2 pont: Nuclear Treaty. www.parliament.uk/briefing-papers/SN05750.pdf
- Frank, Alexander: *Complexity, Psychology and Modern War*. <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/?id=195012>
- French, Julian-Lindley: *NATO-Russia and the New Cold Peace*. <http://lindleyfrench.blogspot.hu/2014/03/nato-russia-and-new-cold-peace.html>
- Galgóczi István: *Az Iszlám Állam megszületése*. Seregszemle, 2005/1.
- Global Population Forecast. <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2015/08/daily-chart-growth-areas>
- Hajma Lajos: *A háborúval kapcsolatos elméletek változásai*. Hadtudomány, 2005/2.
- Jobbágy Zoltán: *Clausewitz és a kaméleon színe*. Hadtudomány, 2015. E-szám. http://mhtt.eu/hadtudomany/2015/2015_elektronikus/1_JOBAGY_ZOLTAN.pdf
- Kajári Ferenc: *Hibrid háború Ukrajnában?* Honvédségi Szemle, 2015/5.
- Kaldor, Mary: *In Defence of New Wars. Stability*. International Journal of Security and Development. Volume 2, Issue 1. 07 March 2013. <http://www.stabilityjournal.org/articles/10.5334/sta.at/>

- Kristensen, Hans: *Status of World Nuclear Forces*. <http://www.nucleardarkness.org/globalnucleararsenal/statusofworldnuclearforces/>
- Krulak, Charles C.: *The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War*. Marina Magazin, January 1999. http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/usmc/strategic_corporal.htm
- Lind, Michael: *The Age of Identity Wars*. <http://thesmartset.com/the-age-of-identity-wars/>
- Margolis, J. Eli: *Estimating State Instability*. <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol.-56-no.-1/pdfs-vol-56.-no.-1/Estimating%20State%20Instability%20-Extracts-Mar12-20Apr12.pdf>
- Molnár István: *A jövő háborújáról és fegyveres konfliktusairól*. Új Honvédségi Szemle, 2005/9.
- Porkoláb Imre: *A hadviseléssel kapcsolatos elméletek és elvek változása napjaink konfliktusainak tükrében*. Honvédségi Szemle, 2014/6.
- Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint: *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- Shamieh, Luna – Szenes Zoltán: *The Rise of Islamic State of Iraq and Syria (ISIS)*. AARMS, Volume 14, Issue 4/2015.
- Stott, Michael – Nakhoul, Samia: *Syria expects more financial aid from Russia, Iran*. Reuters, 24 April 2013. <http://www.reuters.com/article/2013/04/24/us-syria-crisis-economy-idUSBRE93N0QA20130424>
- Szendy István: *Hadelmélet és katonai műveletek*. NKE, Budapest, 2014.
- Szenes Zoltán: *Katonai kihívások a 21. század elején*. Hadtudomány, 2005/4.
- Szokolovszkij, V. D.: *Hadászat*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1964.
- Takács Attila: *Új (információs) felhő a NATO „csúcsán”*. Seregszemle, 2014/2.
- Takács Dávid: *Küzdelem nélkül nincs győzelem*. Méltányosság Politikai Elemző Központ. <http://meltanyosság.hu/content/files/K%C3%BCzdelem%20n%C3%A9lk%C3%BCl%20nincs%20gy%C5%91zelem.pdf>
- Takács Imre: *Az Iszlám Állam terrorszervezet kialakulása, működése és jövőbeni lehetőségei*. Honvédségi Szemle, 2015/3.
- Uhalt, Alfred R. Jr.: *De Gaulle: Enigma in the Western Alliance?* Air University Review, March–April 1967. <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/aureview/1967/mar-apr/uhalt.html>
- <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2015/08/daily-chart-growth-areas>
- http://www.economywatch.com/economic-statistics/economic-indicators/GDP_Share_of_World_Total_PPP/
- <http://lexicon.ft.com/Term?term=bric>
- http://www.prb.org/pdf15/2015-world-population-data-sheet_eng.pdf